

Ольга Лянсберг

Віра Шенфінкель**(сторінки життя, внесок у справу каталогізації)**

У 1997 р. виповнюється 130 років від дня народження Віри Костянтинівни Шенфінкель, творчий шлях якої тісно пов'язаний з розвитком вітчизняної бібліографії, з історією Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки. Бібліотечна справа була для неї не тільки професією, а й справжньою життєвою пристрастю¹. Свідчення цього - наукові праці подвижницькі: каталоги, покажчики, різні звіти бібліотеки, статті в періодичних виданнях.

Вона народилася 17 квітня 1867 р. в сім'ї земельно-го орендатора. У 1884 р. закінчила сім класів херсонської гімназії для дівчат, екзамен за восьмий клас склала в Харкові, а потім навчалася в Петербурзі на Вищих жіночих курсах ім. К.М.Бестужева-Рюміна. Після їх закінчення Віра Костянтинівна повертається до Херсона і, маючи постійну роботу від петербурзького статистичного комітету, матеріально підтримує сім'ю. Починає працювати і в місцевій громадській бібліотеці.

У ті роки в провінційному Херсоні бібліотека була не тільки сховищем книг, а й справжнім осередком культури. Дійсним членом бібліотеки Шенфінкель була з 1887 р., а через три роки її було обрано до складу дирекції.

Усіма напрямками роботи книгозбірні відала виборна дирекція, члени якої були щирими ентузіастами своєї справи, адже працювали безплатно, на добровільних засадах. У різні роки Вірі Костянтинівні доводилося займатися бухгалтерією та палітурною справою, записом книг, веденням рукописного і карткових каталогів, обробкою статистичних даних. З 1890 по 1908 р. вона підготувала практичні відомості до 18 опублікованих щорічних звітів дирекції, які стали літописом життя бібліотеки й самої авторки.

І все ж в історію бібліотечної справи В.Шенфінкель увійшла передусім як бібліограф, складач та упорядник друкованих каталогів бібліотеки та бібліографічних покажчиків.

Видання дозволених цензурою каталогів було однією з головних турбот дирекції бібліотеки. Перший побачив світ у 1874 р. В 1890 р. цю роботу очолила В. Шенфінкель.

У 1892 р. вийшло доповнення до каталогу, виданого в 1888-1890 рр. Зі збільшенням кількості книг постала необхідність складання нового посібника.

Керівництво, редагування та безпосередню участь у складанні «Систематического каталога Херсонской общественной библиотеки (1872-1896)», виданого 1897 р., взяла на себе член дирекції В.Шенфінкель².

У 1901, 1905, 1911 рр. вийшли 1-е, 2-е та 3-є доповнення до основного каталогу.

¹ Лавренев Б.А. Моя первая академия // Собр. соч.: В 8 т. - М., 1995. - Т.7. - С.332.

² Отчет дирекции Херсонской общественной библиотеки за 1896 год и протокол общих собраний. - Херсон, 1897. - С. 7.

На сьогодні ці видання є бібліографічною рідкістю і мають історичну цінність: у каталозі повністю фіксується кніжковий фонд бібліотеки з часу її заснування по 1897 р. включно (близько 12,5 тис. прим. книг). Зафіксовано й окремі статті з журналів (49 назв), які передплачувала книгозбірня.

Цей факт відображає певний історичний етап у розвитку бібліографування журнальних статей. «З 60-х років у столицях, а з 70-х років і в провінції чимало бібліотек прагнуть розкрити зміст наявних у них журналів і вміщують у своїх каталогах покажчики журнальних статей. Це спричинювалося відсутністю єдиного більш-менш повного ретроспективного покажчика журнальних статей»³. Каталог Херсонської бібліотеки був визнаний одним з найзначніших - у ньому було відображено найпоширеніші журнали другої пол. ХІХ ст., а в третьому доповненні - і першого десятиріччя ХХ ст. За цільовим призначенням він виконував функції реєстраційного, але в ньому, незважаючи на відсутність анотацій, наявні й елементи рекомендаційного характеру. Це й принцип розташування матеріалу за галузями знань з виділенням краєзнавчої літератури, і вже згадане включення статей з журналів. Довідковий апарат каталогу складається з «Алфавитного указателя авторов» та «Алфавитного указателя сочинений, издавшихся без имени автора». Бібліографічний опис спрощений, що зумовлено, напевне, кількістю записів.

18 років В.Шенфінкель плідно співпрацювала з М.Беккером - бібліографом-ентузіастом і добрим генієм бібліотеки. Третє доповнення до «Систематического каталога...» вона присвячує йому⁴.

Зважаючи на заслуги Беккера, дирекція бібліотеки, з ініціативи В.Шенфінкель, вирішує організувати відділ його імені. В основу було покладено особисте книжкове зібрання бібліофіла головним чином з питань міського самоврядування та діяльності земства.

У 1911 р. В.Шенфінкель склала двотомний «Систематический указатель отдела имени Михаила Евгеньевича Беккера». У першому томі покажчик відображає книги та журнальні статті, що висвітлювали діяльність Херсонського міського самоврядування, а також літературу про міське самоуправління в Росії та інших країнах. Працю було високо оцінено як у масо-

³ Здобнов П.В. История русской библиографии до начала XX века. - М., 1955. - С.607.

⁴ Систематический каталог Херсонской общественной библиотеки: 3-е доп. 1905-1911. - Херсон, 1911. - [С. 3].

вих, так і в спеціальних виданнях. Один із рецензентів відзначав: «Список складений Шенфінкель дуже ретельно, укладач вмістила в ньому значну кількість статей, розсіяних по органах друку, де читачеві-початківцю буває дуже важко їх розшукати. Наявні зручні покажчики: авторів і предметний. За таких якостей - повноти та зручності розташування матеріалу - цей список, будучи, по суті, лише каталогом одної бібліотеки, є водночас значною мірою зразковим списком книг і статей з міських питань»⁵.

У другому томі «Систематического указателя отдела...» відображено книги та журнальні статті з питань діяльності земства. У примітках до покажчика В.Шенфінкель зазначає, що «класифікація більшості відділів запозичена у Б.Б.Веселовського (1880-1952) - історика земства аграрних стосунків»⁶.

Другий том покажчика В.Шенфінкель не був надрукований і зберігається у фондах ХОУНБ в машинописному варіанті з її особистими позначками. У рукописному вигляді існує четверте доповнення до основного «Систематического каталога...», складене в 1919 р.

У найповнішій бібліографії праць В.Шенфінкель, що належала С.Сільванському, ці праці не зазначено⁶.

У 1891 р. при Новоросійському університеті в Одесі створюється Бібліографічне товариство. Основним його завданням було складання фундаментальної бібліографії з історії Новоросії та Одеси.

Цю ініціативу підтримала більшість провінційних бібліотек краю. Утворення «місцевих» відділів, видання бібліографічних покажчиків, друкованих каталогів - усе це сприяло популяризації краєзнавчої літератури.

При Херсонській громадській бібліотеці в 1891 р. був відкритий відділ ім. князя Потьомкіна для полегшення можливості вивчення Новоросійського краю. В.Шенфінкель брала активну участь в організації воєнно-форштатського та забалківського філіалів бібліотеки і складала каталоги на їх фонди. Каталоги першого відділення видавалися в 1901 та 1913 р., другого - у 1904 та 1913.

Крім бібліографічної, багато часу Віра Костянтинівна приділяла і масовій роботі, влаштовуючи книжкові виставки, вечори бібліографічні та художньої оповіді⁷.

Вона не перебувала в жодній з політичних партій, але за ідейними поглядами була соціалісткою. За свої переконання у 1907 р. була заарештована і провела кілька тижнів у Херсонській губернській в'язниці. Звільнена за відсутністю доказів. Проте в червні 1908 р. Шенфінкель вивели зі складу дирекції⁸, залишивши почесним членом бібліотеки.

У роки визвольних змагань українського народу за свою державну і національну незалежність основним завданням В.Шенфінкель було збереження фондів бібліотеки. У червні-липні 1919 р. вона організувала

бібліотечний семінар для сільських бібліотекарів, а в 1920-му брала участь у бібліотечних курсах⁹. З 1923 р. очолювала бібліотечну раду, метою якої було керівництво бібліотечною справою в навколишніх селах. Була незмінним учасником губернських бібліотечних нарад, «і часто її розумні поради, підказані тривалим досвідом, допомагали губернській інспекції знаходити вихід зі складного становища»¹⁰.

Велика заслуга Віри Костянтинівни у формуванні мережі бібліотек на селі. Вона брала безпосередню участь у збиранні грошей, книг та газет для сільських бібліотек. Склала й опублікувала «Азбуку библиотечного дела» для сільських бібліотекарів, яка, на жаль, у нашій книгозбірні не збереглася.

У червні 1926 р. в Харкові відбувся перший Всеукраїнський бібліотечний з'їзд, на якому були представлені 119 бібліотек, зокрема й Херсонська. Віра Костянтинівна виступила з доповіддю «Пересувна робота».

Бібліографічна діяльність В.Шенфінкель у 20-ті роки була спрямована на розв'язання проблем того часу. Прикладом цього може служити створення при бібліотеці т. зв. плакатного музею. На плакатах, крім портретів та знімків, розміщувалися анотовані бібліографічні списки літератури. Особлива увага приділялась літературі про край.

27 квітня 1928 р. закінчився земний шлях цієї гідної шанування жінки. Залишилися каталоги, покажчики, звіти, які ще зберігають тепло її рук і добру пам'ять про неї, живуть започатковані нею традиції.

ПРАЦІ В.ШЕНФІНКЕЛЬ

Друковані каталоги

Систематический каталог Херсонской общественной библиотеки (1872-1896). - Херсон, 1897.

Ч.1. - XII, 348 с.

Ч.2. - 304 с., XXXVI с.

Систематический каталог Херсонской общественной библиотеки: 1-е доп. 1897-1901. - Херсон, 1901. - VIII, 282, XX с.

Систематический каталог Херсонской общественной библиотеки: 2-е доп. 1902-1905. - Херсон, 1905. - VI, 404, LIV с.

Систематический каталог Херсонской общественной библиотеки: 3-е доп. 1905-1911. - Херсон, 1911. - 583 с.+15 с. прил. - Л.-Р.В. (Львов-Рогачевский В.) [Рецензия] // Современный мир. - 1911. - №8. - С. 351.

Систематический каталог Херсонской общественной библиотеки: 4-е доп. 1 марта 1911-1919 г. Отд. 4-5. - Херсон, 1919. - 160 с. - Рукопись.

[Систематический каталог Херсонской общественной библиотеки: 4-е доп.] Март 1911-1918. Отд. 6-7. - Херсон, Б.г. - 150 с. - Рукопись.

Каталог 1-го отделения Херсонской общественной библиотеки. 1899-1900 г. - Херсон, 1901. - 60 с.

Каталог 1-го отделения Херсонской общественной библиотеки. 1899-1913 I/VII - Херсон, 1913. - 146, XIV с.

Каталог 2-го филиального отделения Херсонской

⁵ Протопопов Д.Д. [Рецензия] // Городское дело. - 1917. - №15-16. - С. 1196-1197.

⁶ Мається на увазі його «Систематический указатель литературы по земским вопросам». вміщений у додатку до першого та четвертого томів чотиритомної «Истории земства за 40 лет» (СПб., 1909-1911).

⁶ Сільванські С. Віра Костянтинівна Шенфінкель // Журн. бібліотечногознавства та бібліографії. - 1930. - №4. - С.65-71.

⁷ Коган Л.Р. В.К.Шенфінкель: Некролог // Красный библиотечарь. - 1928. - №8. - С.78.

⁸ Отчет Херсонской общественной библиотеки и двух ее отделений за 1908 год. - Херсон, 1909. - С.5.

⁹ Там само. - С.5.

¹⁰ Коган Л.Р. В.К.Шенфінкель: Некролог // Красный библиотечарь. - 1928. - №8. - С. 78.

общественной библиотеки. 1901-1903. - Херсон, 1904. - 52 с.

Каталог 2-го отделения Херсонской общественной библиотеки. 1901-1913 ^{1/}_{vii}. - Херсон, 1913. - 114, X с.

Бібліографічні покажчики

Систематический указатель отдела имени Михаила Евгеньевича Беккера. I. По вопросам городского самоуправления (книги и журнальные статьи) / Херсон. обществ. б-ка; Предисл. Л.Г.Осинского. - Херсон, 1911. -

Ч.1: Деятельность Херсонского городского самоуправления. - VI, 57 с.

Ч.2: Городское самоуправление в России и за границей. - 166 с.

Рец.: [Рецензия] // Голос Москвы. - 1912. - 26 февр.; Велихов А. Муниципальная библиотека в Херсоне // Городское дело. - 1911. - № 15-16. - С. 1182-1184; *Протопопов Д.Д.* [Рецензия] // Городское дело. - 1911. - № 15-16. - С. 1196-1197; [Рецензия] // Городское дело. - 1911. - № 15-16. - С. 1182-1184; [Рецензия] // Изв. Астраханского гор. обществ. управления. - 1911. - № 2 (дек.). - С. 115.

Систематический указатель отдела имени Михаила Евгеньевича Беккера. II отд. Литература по земским вопросам (книги и журнальные статьи) / Херсон. Обществ. б-ка. - Херсон, 1911. - 204 с. - Машинопись с рукоп. дополнениями В.Ш.

Указатель книг и статей отдела им. кн. Г.А.Потемкина по истории и современному состоянию Новороссийского края / Херсон. обществ. б-ка. - Херсон, 1913. - II, 115, [2] с.: портр. кн. Г.А.Потемкина, репрод. картины Ф.Я.Алексеева «Вид Херсона в 1787 году». - Рец.: А.Ф. [Рецензия] // Изв. Одес. библиогр. об-ва при Императорском Новорос. ун-те. - Одесса, 1914. - Т.2. Вып. 8. - С.360; [Рецензия] // Рус. библиофил. - 1914. - №1. - С.89-90.

Звіти

Отчет дирекции Херсонской общественной библиотеки за ... год. - Херсон.

1890 - 1891. - 28 с.; 1891 - 1892. - 28 с. + прил.: Доклады дирекции Общественной библиотеки (1891. 7 с.).

1892 - 1893. - 38 с.; 1893 - 1894. - 51 с.

Отчет дирекции Херсонской общественной библиотеки за 1894 год с приложением протоколов общего собрания и доклада дирекции о постройке здания. - Херсон, 1895. - 62 с.

Отчет дирекции Херсонской общественной библиотеки за 1895 год и протокол общего собрания. - Херсон, 1896. - 49 с.

Отчет дирекции Херсонской общественной библиотеки за 1896 год и протоколы общих собраний. - Херсон, 1897. - 56 с.

Краткий исторический обзор 25-летней деятельности Херсонской общественной библиотеки (1872-1897 г.) и отчет библиотеки за 1897 год. - Херсон, 1898. - 65 с.

Отчет дирекции Херсонской общественной библиотеки за 1898 год и протоколы общих собраний. - Херсон, 1899. - 53 с.

Отчет Херсонской общественной библиотеки и ее отделения за ... год. Херсон.

1899 - 1900. - 69 с.; 1900 - 1901. - 54 с.

Отчет Херсонской общественной библиотеки и двух ее отделений за ... год. - Херсон.

1901 - 1902. - 62 с.; 1902 - 1903. - 70 с.; 1903 - 1904. - 71 с.; 1904 - 1905. - 84 с.; 1905 - 1906. - 76 с.; 1906 - 1907. - 86 с.; 1907 - 1908. - 85 с.; 1908 - 1909. - 89 с.

Отчет Херсонской центральной государственной библиотеки за 1923 год. - Херсон, 1924. - 21 с. - Машинопись.

Отчет Херсонской центральной государственной библиотеки и ее филиалов за 1926-1927 год. - Херсон, 1928. - 13 с. + 19 табл.

Статті в періодичних виданнях

Филиальное отделение библиотеки и его нужды // Юг. - 1899. - 14 февр. - Авт.: В.К.

К вопросу об устройстве книжного склада при Херсонской общественной библиотеке // Юг. - 1899. - 28 марта. - Авт.: В.К.

Забалковская библиотека: [Ответ на письмо в редакцию] // Херсон. коммунары. - 1924. - 10 февр.

Сбор книг, денег и газет // Херсон. коммунары. - 1925. - 21 мая.

В Херсоне: [Об организации вечера и выставки на встречу Октябрю в библиотеке] // Красный библиотекарь. - 1927. - №12. - С. 71-73.

54-я годовщина Херсонской государственной общественной библиотеки // Рабочий. - 1927. - 1 янв. - Авт.: В.Ш.